

**Слово на ректора на Софийския университет „Св. Климент
Охридски“ проф. дфн Анастас Герджиков на възпоменателната
церемония по повод 145 години от гибелта на Васил Левски
19 февруари 2018 г.**

През Българското Възраждане и освободителните борби не липсват и просветители като Славейков, и стратежи като Раковски, и смели войводи като Панайот Хитов и Филип Тотю, и мъченици на революцията като Бенковски, Волон, Петлешков и Каблешков. И все пак в народната памет на най-висок пиедестал стои Апостолът на свободата Васил Левски.

Във всеки град и всяко село има улица, площад, читалище или училище, носещи името на Левски. На него са посветени три музея и 150 паметника. През 2007 г. Левски бе избран за най-великия българин на всички времена в класация на Националната телевизия. Името му носят един град, няколко села, Националната спортна академия и Националният стадион, Националният военен университет, един връх в Стара планина и един – на остров Ливингстън, и дори един астероид.

Това открояване на Левски над всички останали е отбелязано още от Захари Стоянов - „Всичките други апостоли, които излязоха подир Левски или които бяха негови съвременници..., доколкото ги аз познавам, ни един от тях не е приличал на Левски в своите действия, не е работил така чистосърдечно“.

Какво издига Левски над всички останали, отдали средства, сили и дори живота си за България?

Левски изминава всички възможни пътища на борбата. Той участва в двете български легии в Сърбия и в четата на Панайот Хитов, на която е знаменосец, докато през 1869 г. започва апостолската си дейност, която продължава „без сън и покой“ до края на живота си.

Той достига до нова идеология, до идеята за всеобщо въстание като единствено възможен път за освобождението на народа. Но идеологията му включва не само средството за постигане на свободата, тя дефинира и самата свобода. Това не е просто свобода от чуждия владетел, а свобода от всеки владетел. Султанът е враг, не защото е чужд, а защото е тиранин. Борбата е за

„свобода и човешки правдини“, целта е „демократска република“, онази „чиста и свята република“, която Левски иска да напише на знамето ни.

Той се бори за свободна България на равноправието и върховенството на закона: „В нашата България... всички народи ще живеят под едни чисти и свети закони... В Българско не ще има цар, а „народно управление“ и „всекиму своето“.

Целта според неговия проектоустав е „С една обща революция да се направи коренно преобразуване на сегашната държавна деспотско-тиранска система и да се замени с демократска република. На същото това място, ... в което владее правото на силата, да се издигне храм на истината и правата свобода... Всички ще спадат под един общ закон“.

Но не само идеологията прави Левски уникален. Той е изцяло посветен на делото си: „Аз съм посветил себе си на отечеството си... да му служа до смърт и да работя по народната воля“. Личността на Левски е оголена от всичко, което не е свързано с борбата, той става едно с нея, става самата борба, и това не е идеализация на признателните поколения, а резултат от собствените му усилия да сведе себе си до борец за свобода, отказвайки се от всичко, което не служи на каузата. Една от причините да знаем толкова малко за биографията на Апостола е, че той последователно се очиства от всички цели на обикновения човек и от всички чувства и качества, които не служат на борбата.

Това го отличава от всички други герои на освободителната борба. Левски съзнателно изковава от себе си човека, потребен за делото. В писмо до Каравелов той описва какъв е този човек: „На такива хора дай работа, които са разсъдителни, постоянни, безстрашни и великодушни“.

Тази целеустремена личност на бореца за свобода при Левски е съчетана с безграничен идеализъм и безкористна самопожертвувателност. Той напълно съзнава какво жертва и какво дава на борбата, но никога не се самозабравя и скромността му е в силен контраст със самомнението на повечето народни водачи.

Левски педантично отбелязва в тефтерчето си всеки похарчен грош и всяка купена маслинка, за да се засити. Очевидно не смята, че саможертвата в името на свобода и Отечество му дава право да похарчи ненужно и една народна пара. Вместо да му създаде чувство за величие, размахът на плановете и действията му го кара да се чувства нищожен в сравнение със святата цел. На Панайот Хитов пише „Брате, ...гледай народната работа повече от всичко друго, повече и от себе си да я уважаваш!“

Но нито идеологията, нито святата цел, нито дори безкористността и скромността на подвига нямаше да създадат от Левски онзи ненадминат, безсмъртен образец и идеал за поколенията без неговата готовност за саможертва.

Левски неведнъж говори в писмата си, че за делото е готов да даде и живота си. Той мисли за тази възможност трезво, без всякаква поза, без да придава на такава смърт романтичен ореол. Той не е поет, той е човек на делото. Осъзнаването, че при такова дело смъртта е винаги възможна, е сякаш просто част от великия му оброк. Тази готовност е тиха и земна, без патетика и търсене на признание, но с пълното съзнание, че саможертвената смърт носи безсмъртие.

Ето няколко характерни цитата:

„Народният човек се бори, докато може, за да избави своя си народ... Ако той не случи, то трябва да умре в народната си работа.“

„По-добре честна смърт, нежели смърт безчестна.“

„Ангел Кънчев... остави името си безсмъртно. За честните хора е такава смърт... Не бойте се, братя български синове, от такава смърт! Защото днес тя е най-сладка, честна и права смърт за всеки българин.“

„Не както казват някои си: „Ами ако умра?“ То ние му казваме, че неговото име остава навеки живо, заслугата му ще се предава на деца, унуци и пр. Следователно да се спечели този свят дар, трябва по-напред да се жертвува всичко, па и себе си.“

Това са думи на самия Левски и виждаме колко добре е уловил Вазов безсмъртието в смъртта на такъв човек: За него най-грозният край става „най-сияен венец“, а бесилото – „слава нова на земята“ и „към безсмъртието по-прекия път“.

Възможността за смъртта става съвсем реална след обира на турската поща, когато вместо да се укрие, Левски предприема рискован опит да спаси комитетите от разстройване. В последното си писмо до Каравелов той изброява качествата, които трябва да притежава истинският апостол, и добавя: „Длъжност ми е да го кажа, защото мога да умра“.

А писмото до Киряк Цанков, писано малко преди Левски да завърши последната си обиколка, завършва с думите „Сбогом, сбогом, сбогом“. Какво по-просто и затрогващо от този трикратен възглас.

Да се каже, че личността на Левски е будила възторг, опиянение и възхищение е недостатъчно. Хората са виждали на челото му печата на обречен и това създавало невидимия му ореол. Затова не е чудно, че са го смятали за светец.

Ако се чувстваме неудовлетворени и обезверени в днешното време на безпътица, то е защото ни липсват съвременни образци на поведение от ранга на Левски и защото ни липсва национален идеал, който да ни обедини. Имаме нужда от нова голяма обща цел, която да ни увлече с устрема си и да роди съвременните герои.

Нека в днешното користо време да помним най-безкористния от падналите за свободата на България!

Да не забравяме народната работа, храма на истината и правата свобода!

И нека кажем като Захари Стоянов:

„Вечна ти памет, велики мъчениче!“